הלכות הטוב והמטיב[7]

מפני חשיבות היין שהוא משמח אלקים ואנשים תקנו חכמים עליו עוד ברכה כשמרבים בשמחה להביא ממנו לשתות עוד יין שני[8].

כששנים (או יותר) שותים יין[9] יחד בחדר אחד ובחבורה אחת (כגון בני חבורה אצל בעל הבית[10], והוא הדין אם אשתו או בניו שותין עמו), בין בתוך הסעודה בין שלא בתוך הסעודה[11], ורצו לשתות יין מסוג שני[12], ושניהם שותים משני היינות[13], מברכים ברכת הטוב והמטיב ("ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם הטוב והמטיב") על יין השני קודם שיטעמו ממנו[14]. ולכתחילה נכון שיטעמו משני היינות רביעית, אבל גם אם טועמים ממנו פחות מרביעית מברך הטוב והמטיב.

אם הוא בענין שצריך לחזור ולברך בורא פרי הגפן על השני (כגון בנמלך, או בשינוי מקום כששתה פחות מרביעית), יברך תחלה הטוב והמטיב ואחר כך בורא פרי הגפן. ואם טעה ובירך תחילה הגפן, יברך מיד אחר כך הטוב והמטיב ואחר כך ישתה. ויכול לברך כל זמן שרוצה לשתות עוד[15].

---

7) בכ"מ נהגו להקל בברכה זו. ובפוסקים כתבו ללמד זכות בכמה אנפי – ראה שו"ת תרוה"ד סל"ד. מקו"ח סי' קעה בקיצור הלכות ס"א. תורת חיים סופר סק"ה. כה"ח סקי"א וסקי"ב. שו"ת מנח"י ח"ט סי"ד. חוקי חיים ח"ה סנ"א. שיח כהן ס"י. וראה פרסומי ניסא (לבעל משנ"ה ע' קכ). שו"ת מקוה המים ח"ג או"ח סי"ז. ושב ורפא ח"ד ס"ז. ועוד. אלא שאין טעמים הללו מספיקים, כמ"ש האחרונים, והוא רק בדרך לימוד זכות. והרבה מהתנאים השונים בברכה זו שהוזכרו בקצת מקומן, אינם לעיכובא, ועכ"פ – אינם עיקר לדינא. ואם באנו לחוש לכל הדעות, אין לדבר סוף.

ומכיון שברכת הטוהמ"ט חובה גמורה היא, ונזכר בגמרא (ראה מג"א רסי' קעה. שם סרכ"ג סק"ג) אין לזלזל בברכה זו. ויתכן גם חשש נהנה מעוה"ז בלא ברכה להסברא שהיא בגדר ברכת הנהנין. ואנן בתר דברי אדה"ז בלוח ברכת הנהנין ודפ ברכת הנהנין שבסידור גרירין, שהביא כל פרטי הלכות אלו לדינא. והרי הסידור ענינו הנהגות בפועל בחיי יום יום (ראה לקו"ש חכ"ד ע' 16), ונכתבו בסגנון של הוראות למעשה בפועל (שם ע' 17. ועאכו"כ בלוח ברכת הנהנין, שי"א שנקרא כן מפני שמלכתחילה הי' כמו לוח על כותלי ביהכ"נ וביהמ"ד – שם הערה 17).

8) וראה שיחת יום שמח"ת תשכ"ט.

9) וגם יין מבושל, או יין שיש בו דבש או סוכר. (וגם להסוברים שבנשתבח ע"י דבש אין לברך עליו, הרי למעשה כיון שכמעט ואא"פ לעמוד על כך לדעת אם הי' משובח יותר לולא תוספת סוכר וכו', הרי ג"ז בכלל הדין שכל שאינו יודע אם הוא משובח ומברך עליו. וראה גם תורת חיים סופר סי' קעה סוסק"ה). וכן מיץ ענבים, בכלל. (וראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תשלא לענין מה שיין פוטר כל מיני משקין. ודון מינה ואוקי באתרין, אף שיש לחלק קצת. ועיי"ש גם מה שכתבנו במקצת לענין נדו"ד).

10) י"א ששניהם צריכים להיות שותפים בהיין. וכ"ה בלוח ברה"נ פי"א הי"ב (לחומרא, ש"יש לחוש שלא לברך"). אבל בסדר ברה"נ השמיט אדה"ז כ"ז. ונתבאר באורוכה בבירור הלכה – נדפס להלן בסוף הלוח. ושם ביארנו, שד"ז תלוי ועומד בכללות החילוק בין דעת אדה"ז בלוח ברה"נ לסדר ברה"נ בגדר ברכת הטוהמ"ט, וכמה פרטים מסתעפים מזה.

11) אלא שבתוך הסעודה, כאו"א מהמסובין צריך לברך לעצמו, וכן בברכת בפה"ג. ושלא בתוך הסעודה, יכול האחד להוציא חבירו בברכתו אם נתכוונו לצאת ידי חובה.

12) ממינים שונים, או מכלים שונים (דהייינו כשהשני הוא מחבית אחרת, ונתנו כל אחד בחבית בפ"ע תוך ארבעים יום לדריכתו).

13) וא"צ שישתו שניהם בבת אחת, אלא אפילו בזה אחר זה. אבל אם עדיין לא שתה אחר מהיין הראשון אין לחבירו לברך על היין השני.

14) ולכתחילה אין להפסיק בין ברכת הטוב והמטיב לשתייתו. ובדיעבד שהפסיק אינו חוזר ומברך.

15) נחלקו בזה הפוסקים. ולרוב הפוסקים יכול לברך גם אחרי ששתה, כל שרוצה לשתות עוד.

ודוקא אם יש להם[16] מן היין הראשון[17], ושותים מהיין השני כדי שיטעמו יין אחר משונה מן הראשון, אבל לא מפני שכבר כלה הראשון.

מברכים הטוב והמטיב רק אם היין השני משובח[18] מן הראשון, או אפילו אם בסתם שאין ידוע[19] שהשני משובח מן הראשון[20]. אבל אם

וכ"כ בפמ"ג סי' קעה בא"א סק"ה. ועוד. וראה גם קצוה"ש סס"א בבדה"ש סק"ד.

[ומדברי הב"י סוסי' קעה ד"ה מצאתי כתוב נראה דס"ל שברכה זו כשאר ברה"נ. והארכנו בכ"ז בבירור הלכה שבסוף הלוח].

אמנם, יש שכתבו לדמות לברכת שהחיינו על אכילה, שאין לברך אחר שאכל, אפילו רוצה לאכול עוד. וראה קצוה"ש שם מש"כ לחלק. ולהעיר גם מברכת הטוהמ"ט על בגדים חדשים שיכול לברך כל זמן שלא פשטו, וגם אם פשטו יכול לברך אם פשטו על דעת לחזור וללובשו לאלתר (ראה סדר ברה"נ פי"ב ה"ד).

אבל לכתחילה ודאי צ"ל קודם השתי', לחוש להאומרים שאינו מברך אח"כ. וגם למ"ד שאפשר לברך גם אחרי שגמר לשתות – היינו רק תוכ"ד לשתי' (ראה א"ר סוסי' קעה).

ואם גמר כבר לשתות ואין לו עוד – יכוון לצאת בברכת הטוהמ"ט שבברהמ"ז (ראה קצוה"ש סס"ד בבדה"ש סק"ד. שו"ת מנח"י ח"ט סי"ד).

16) ומשמע, אף שאינו לפניהם.

17) אבל בלוח ברה"נ פי"א הי"א משמע שא"צ שיהא להם מן היין הראשון, והכל תלוי רק בסיבת שתיית יין השני – אם הוא "משום שינוי יין כדי שיטעמו יין אחר משונה מן הראשון" שאז מברך, או "מפני שכבר כלה הראשון" שאז אינו מברך. וכמבואר שם בלוח בטעם הדבר "שזה ריבוי יין והוא ולא יינות כיון שאין מתכוונין לו בשביל שהוא יין אחר אלא בשביל שכלה הראשון". והיינו שהכל תלוי בכוונתו, ואם שותה יין השני בכדי לטעום יין משונה, אף שבמציאות כבר כלה הראשון מברך.

וראה להלן בבירור הלכה שד"ז תלוי גם בכללות הגדר דברכת הטוהמ"ט שנת' באו"א בסדר ברה"נ מבלוח.

18) היינו בטעם (וראה סדר ברה"נ פי"ב הי"ד: "משובח יותר בטעם", "משובח בטעמו"). ובמאירי פסחים צט, ב, שגם במראה. ובשבה"ל סי' קמד בטעם הברכה: לפי שהיינות משונין בטעמן ובמראיהן יש מהם אדום ויש מהן לבן ויש מהן מכמה גוונין. וראה א"א מבוטשאטש סי' קעה מהדו"ת שנסתפק במשובח במראה או בריח ולא בטעם.

ובפשטות, בתר דידי' אזלינן. ובפרט לדינא שגם בסתם מברך. וכ"מ גם מזה שנפסק בשו"ע שאין לברך על הרע תחילה לפי שהחביב קודם. וכ"ה להדיא בנמוק"י מהדורת בלוי פסחים קא, ב: אם נראה לו חשוב מן הראשון. וי"ל"ד. וכ"כ במקו"ח סי' קעה בקיצור הלכות לס"ג, שכל שהאדם בוחר הו"ל לדידי' טוב. וכ"כ בהליכות שלמה פסח פ"ט הע' 119. ושו"ר כן גם באגרת הפורים ספטימוס פ"י הערה ח בשם הגרח"ק. ודלא כשו"ת אבני ישפה או"ח סל"ו סק"ד. וראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות שעב.

(ולכאורה יש להוכיח כן גם ממש"כ בשו"ת תרוה"ד סל"ד בטעם אלו שנהגו שלא לברך אלא על היינות שהיו מופלגים לשבח, שכיון שאין הסכמה ברורה שהאחרון משובח לפי שכאו"א בוחר בסוג אחר, יש בחזקת ויש בקלים וכו'. ומשמע שבעצם גם הקל יתכן שיהא משובח, אלא שאינו משובח בשלימות כיון שלאחרים הוא איפכא. והיינו דוקא לדידהו דס"ל שצ"ל משובח דוקא, וגם בזה כתב שם שאינו טעם מספיק ליישב המנהג. אבל לדידן שהעיקר שאינו גרוע – ודאי בתר דידי' אזלינן. וכש"כ בדין הקדמת המשובח מחמת שהוא חביב, כדלקמן בפנים. אבל בפי' תפלות לר"י בן יקר ובעל הכל לר"מ מאיברא סכ"ב (ע' 34) כתבו בדעת ר"ת שמברך גם על הגרוע "לפי שיש בא"א אוהבים חלש יותר מהחזק", ומשמע שבכגון דא אינו משובח).

19) כ"ה בסדר ברה"נ. ובלוח בכ"מ: יודע. וטובא איכא בינייהו.

20) ונחלקו הפוסקים כשידוע להדיא ששניהם שוים ממש (ראה פמ"ג במ"ז סוסי' קעה, שאינו מברך בידוע ששוין כ"א בסתם, והב"ד בכה"ח סקי"ז. וכ"מ בתוד"ה הטוב – ברכות נט, ב, שמברך מספק שמא משובח הוא. אבל ראה במחה"ש סק"ג. וכ"מ בנחלת צבי הובא בא"ר סק"ד. עט"ז שם סק"א. וראה עדות ביעקב שילוני ח"א סכ"ד. קובץ ישמח ישראל אלכסנדר גל' ו ע' קמ ואילך. אור ישראל מאנסי גל' סג ע' קעד. ואולי תלוי בשקו"ט אם הברכה היא על שינוי היין או על ריבוי יינות – ראה אצלנו בבירור הלכה שבסוף הלוח). ודעת אדה"ז משמע שגם בשוין מברך – ראה סדר ברה"נ ח"ב ע' 165. וביודע להדיא שאינו משובח יותר ואינו גרוע יותר אבל הוא בטעם אחר ודאי מברך (כ"ה בפרישה סק"ב).

ידוע לו שהשני גרוע מן הראשון, אפילו אינו גרוע אלא מעט, אין לברך עליו הטוב והמטיב. אלא אם כן הראשון הוא יין אדום ושני לבן[21], שאף על פי שהוא גרוע ממנו מעט בטעם (כל שאינו גרוע הרבה עד שאינו ראוי לשתותו אלא על ידי הדחק), יש לברך עליו הטוב והמטיב.

אם שתה יין לבן ואחר כך יין אדום, אין מברכים הטוב והמטיב, אלא אם כן ידוע שהיין אדום הוא משובח יותר בטעם מהלבן. כמו כן, אם שתה תחילה יין ישן ואחר כך יין חדש, אין מברכים הטוב והמטיב, אלא אם כן ידוע שהיין החדש משובח בטעמו כמו הישן. ואם שתה תחילה החדש ואחר כך הישן, מברך הטוב והמטיב על הישן, אפילו הוא מאותו המין, אם הוא משובח מן הראשון או אפילו בסתם.

ברכת הטוב והמטיב היא לא רק אם הביאו להם אחר כך יין אחר, אלא אפילו אם היה להם מתחילה שני יינות לפניהם, ואפילו הביאו השני על השולחן בבת אחת עם הראשון ששתה תחילה, מברך הטוב והמטיב כששותה מהשני. וכל זה בסתם, שאינו ידוע איזה מהם משובח. אבל אם יודע שהאחד גרוע מחבירו, וכבר הביאו לו שניהם[22], אפילו בזה אחר זה, לא יברך תחלה על היין הגרוע בורא פרי הגפן כדי לברך אחר כך על השני המשובח הטוב והמטיב, שהרי הוא חביב לו וצריך לברך על החביב תחילה[23]. (ואם עבר וברך בורא פרי הגפן תחילה על הגרוע, יברך הטוב והמטיב על יין השני המשובח).

אם הביאו לפניהם עוד מין יין שלישי[24], חוזרים ומברכים הטוב והמטיב שנית, אבל רק אם לא היתה דעתם מתחילה על השלישי כשבירכו הטוב והמטיב על השני.

אם בירך ברכת המזון על היין השני, אין לברך הטוב והמטיב קודם שישתה ממנו אחר ברכת המזון, שהרי כבר אמר הטוב והמטיב בברכת המזון.

---

21) הביאור בפנימיות ענינים – ראה באוה"ת בראשית ח"ה פ' וישב ע' 1806. בראשית ח"א פ' מקץ ע' 692. פלח הרמון בראשית פ' ויחי קכה, א ואילך. [וע"ד ההוראה משיטת ר"ת שמברך על הגרוע בעבודת ה' – ראה משענת משה ע' 4 בשם הרה"צ מוואורקא].

ובקצוה"ש ספ"א בבדה"ש סק"א לענין קידוש, שאין הכוונה ליין שאינו אדום כ"כ ונוטה קצת ללבן שזה בכלל אדום הוא אלא הכוונה בלבן ביותר. וצ"ע אם כ"ה גם בנדו"ז.

22) ומשמע שאם לא הביאו לו שניהם, יכול להביא תחילה הגרוע ולברך עליו, ואח"כ להביא המשובח ולברך עליו הטוהמ"ט.

23) אא"כ קשה לו לשתות תחילה מהיין החביב, כגון שקשה לו לשתות יין חזק אליבא ריקניא, שמברך תחילה על הגרוע ואח"כ הטוב והמטיב על המשובח. ואם הגרוע הוא לבן והמשובח אדום, מברך תחילה על האדום (שיין אדום מוקדם לברכה) ואח"כ הטוב והמטיב על הגרוע.

24) וכן רביעי וכו'.

בירור הלכה

בגדר ברכת הטוב והמטיב בשינוי יין, והחילוק בין דעת אדה"ז בסדר ברכת הנהנין ללוח ברכת הנהנין, והמסתעף מזה

ע"י[25] הרה"ג המרא־דאתרא וחבר הבד"צ
הרב יוסף ישעי' ברוין שליט"א

דין שותפות

א. הנה, בלוח ברה"נ (פי"א הי"ב) כתב לחוש לחומרא שבכדי לברך ברכת הטוב והמטיב שניהם צריכים להיות שותפים בהיין, כלשונו ש"יש לחוש שלא לברך". ובנוגע לאורח – כתב שם שאין לברך אא"כ בעה"ב שמח במה שמהנה לאורח מיין זה, או בסעודות גדולות שבעה"ב נותן הקנקן על השולחן לפני האורחים הקרואים שימזוג כל אחד לעצמו. אבל בסדר ברה"נ השמיט אדה"ז כ"ז[26].

וראה בתהל"ד סי' קעה סק"ד שפירש בדעת רבינו שא"צ שיהיו שותפים. וכ"כ בנתיב החיים לדרה"ח רסי' ריז. וכ"מ גם ממש"כ בסדר ברה"נ פי"ב הי"ג "בני חבורה אצל בעה"ב", שאף שבל' הגמ' ברכות נט, ב, "כגון דאיכא בני חבורה דשתי בהדי'" דייק במג"א סי' קעה סק"ד שהכוונה שצ"ל כולם שותפים – הרי אדה"ז הוסיף דמיירי "אצל בעה"ב".

החילוק בטעמי ההלכות בלוח ובסדר

ב. ויובן ד"ז, בהקדם שמצינו גם חילוק בטעמי ההלכות בין לוח ברה"נ לסדר ברה"נ[27], שבסדר שם הי"ט כתב שבשותה יחיד אינו מברך גם שהחיינו (ולא נז' מזה בלוח, כדלקמן), וכתב הטעם ש"לא תקנו הברכה אלא משום ריבוי השמחה ובשותה יחידי אין רבוי שמחה כ"כ". ולאחמ"כ הוסיף ש"לכן גם אם חבירו שותה מיין זה בחדר אחר אינו מצטרף". ובפשטות, כוונתו (גם) לברכת הטוהמ"ט, לפי שג"ז תיקנו משום ריבוי השמחה (כמפורש שם הי"ב: "שמפני חשיבות היין שהוא משמח וכו' תקנו חכמים עליו עוד ברכה כשמרבים בשמחה להביא ממנו לשתות עוד יין שני"[28]). אמנם, בלוח

---

25) בכמה מהפרטים הבאים לקמן נתעורתי ע"י ידידנו הרה"ח וכו' **הרמ"מ שליט"א ראטנברג**. ולו יאתה השבח והתהלה.

26) ודוחק גדול לומר שהשמיט ד"ז לפי שאינו מצוי במדינתנו שבעה"ב לא יתן רשות לאורח, שהרי השמיט כל עיקר הדין שצ"ל שותפות, ונותן מקום לטעות בכל עיקר דין ברכת הטוהמ"ט. ומה גם שנחלקו בזה הפוסקים, והשמטת ד"ז מוכיחה דלא שמיעא לי' כלומר לא ס"ל הכי.

27) נוסף על כמה חידושים לדינא שהביא בסדר ולא בלוח, שאכ"מ לפרט.

28) וכ"ה בשבה"ל סי' קמד (בטעם השני): שהיין הוא דבר של שמחה כדכתיב המשמח אלקים ואנשים ודעת האדם נוחה בו. וראה ברא"ש ברכות פ"ט סט"ז שהביא (בין השאר) הטעם דיין משמח וסועד, וכן מחמת חשיבות היין שאומרים שירה על היין. וגם בכד הקמח לרבינו בחיי (ערך שמחה – ד"ה ומפני) כתב הטעם "שהרי במקום שמשנים היינות אין ספק שיש שם ריבוי שמחה". וכ"כ בספרו שלחן של ארבע (ש"א ד"ה שינוי יין) "שעיקר השמחה בסעודה אינה אלא ביין וכו' שכל שלחן שמביאים עליו יין על יין אינו אלא ריבוי שמחה" (אלא שלדידי' טעם תקנת הברכה בכדי למעט בשמחת עוה"ז).

שם הי"א[29] לא הביא כל עיקר ד"ז שהברכה משום ריבוי השמחה[30]. ונזקק לבאר בלוח שם הי"ג בטעם שאינו מברך הטוהמ"ט בכה"ג, לפי שאינם "שותפים באותה טובה עצמה ממש", "שכוס זה ששותה זה אינו שותה זה לפיכך אינו מברך הטוהמ"ט אא"כ שותפו אצלו".

אמנם, בהא לא סגי לבאר השמטת ביאור הנ"ל (שאינם שותפים באותה טובה עצמה) בסדר ברה"נ, דאכתי תיקשי שאף שמצד ברכת שינוי יין אין מקום לברך כשאין ריבוי שמחה, מ"מ עדיין חלה עליו עיקר ברכת הטוהמ"ט, כמו בשאר דברים כשיש עמו שותף בטובה. ובהכרח לומר, שלדעת אדה"ז בסדר אין הנידונים דומים, שברכת הטוהמ"ט תיקנוה רק בקניית בגד לו ולאחרים, ובשעת הקנין, או על שמועות טובות מטובת אחרים, אבל אין מקום לברכה על גוף שתיית יין ששותפים בו.

גדר ברכת הטוב והמטיב

ג. וביאור הענין, שלדעת אדה"ז בסדר, עיקר ברכת הטוהמ"ט על היין הו"ע בפ"ע, מחמת ריבוי השמחה, ואינו שייך לברכת הטוהמ"ט בכלל (וע"ד – ולא ממש – ברכת הטוהמ"ט שבברכת המזון, שהו"ע בפ"ע ואינו שייך לשאר דיני הטוהמ"ט). אבל בלוח נקט דהיינו הך ממש. ויומתק שבלוח הקדים תחילה וראש ברפי"א היסוד לשאר הדינים, שבשמחת לבב שאין עמו שותף בטובה מברך שהחיינו, וכשיש עמו שותף בטובה מברך הטוהמ"ט. ולאחרי הקדמת יסוד הנזכר, פירט כל דיני שהחיינו, ושוב ביאר דין הטוהמ"ט ביין, שהוא גם על יסוד הקדמה הנ"ל, ובלוח ס"ל שגם בזה צ"ל שותף עמו בטובה, והדר נחית לבאר שאר דיני הטוהמ"ט על שאר דברים[31], שגם הם דומים לברכת הטוהמ"ט על היין. אבל בסדר הביא תחילה ברפי"ב הקדמה הנ"ל בהחילוק בין שהחיינו להטוהמ"ט, ורק לאחרי שפירט כל דיניהם, שוב הביא דין ברכת הטוהמ"ט על היין כענין בפ"ע, ונזקק לבאר טעם מחודש לברכת הטוהמ"ט על שינוי יין, כנ"ל[32].

ונמצא, שבלוח נקט בטעם שמברכים הטוהמ"ט על היין, שהוא כמו שאר "שמחת לבב הבאה לאדם מטובת עולם הזה לפרקים מועטים[33] [ש]חייב לברך עליה . . ואם יש עמו שותף בטובה מברך הטוהמ"ט". ואמטו להכי, הביא לאחרי הקדמה זו, הן דיני הטוהמ"ט על היין והן שאר דיני הטוהמ"ט. אבל בסדר ברה"נ דרך אחרת נקט

---

29) וכן לעיל שם ה"ו כשהביא עיקר דין ברכת הטוהמ"ט.

30) ואף שמהמשך הדברים שם בסדר נראה שבא כנתינת טעם להלכה שהביא בסדר (ולא הובא בלוח) שמברך הטוהמ"ט גם כשא"צ לברך בפה"ג – מ"מ בכלל מאתים מנה, ונכלל בזה גם טעם בעיקר תקנת הברכה.

31) וגם בזה שינויים בין הלוח לסדר. ואכ"מ כעת.

32) ולהעיר גם מהשינוי, שבלוח כלל ברכת שהחיינו על פרי חדש והטוהמ"ט בחדא מחתא בפי"א, ואילו בסדר חילק הדברים שדיני שהחיינו על הפירות הובאו בפי"א עם דיני ריח, ובפי"ב הביא שאר דיני הטוהמ"ט ושהחיינו. וצ"ע הטעם.

33) תיבות "לפרקים מועטים" נשמטו בסדר ברה"נ ברפי"ב. ויל"ע בטעם הדבר.

לו, שהטעם שמברכים הטוהמ"ט על יין הוא דין בפני עצמו ואינו שייך לשאר דיני הטוהמ"ט. והוא "שמפני חשיבות היין שהוא משמח וכו' תקנו חכמים עליו עוד ברכה כשמרבים בשמחה להביא ממנו לשתות עוד יין שני" – ברכה מיוחדת מחמת שמחה מיוחדת זו. כלומר, אף שנוסח הברכה הוא ממש כמו שאר הדינים המבוארים בפרקין, תוכן וטעם הברכה על היין שונה לגמרי. ולכן הביא דינים אלו בסוף פי"ב לאחר שאר דיני הטוהמ"ט, כענין בפ"ע.

ומשמע בדעת אדה"ז בסדר, דס"ל שהיא **ע"ד** שאר ברה"נ דעלמא (וכדיוק לשונו "שמפני חשיבות היין וכו' תקנו חכמים עליו **עוד** ברכה")[34], משא"כ בברכת הטוהמ"ט על שאר דברים שהיא בגדר ברכת השבח.

ומעתה מובן היטב מה שבלוח אין חילוק לדינא בין ברכת הטוהמ"ט על יין וברכת הטוהמ"ט על שאר דברים, שבשניהם צ"ל שותף בטובה (ובנדו"ד – בבעלות היין)[35], משא"כ בסדר שנקט שהעיקר הוא השמחה, והצריך רק שותף בשתיית היין שדוקא עי"ז "מרבים בשמחה"[36].

שותה יחידי

ד. ומכיון שכן, יובן בטוב גם החילוק בדין שותה יחידי, שבסדר נקט שהעיקר הוא השמחה, ולכן נקט בטעמא דמילתא שאינו מברך כששותה יחידי לפי שאין כאן ריבוי שמחה. אבל בלוח דס"ל שצ"ל שותף בהטובה כשאר דברים שמברכים עליהם הטוהמ"ט, פשוט שכששותה יחידי חסר התנאי שצ"ל שותפות.

וא"ש עפ"ז גם מה שלא הביא דין שהחיינו בלוח, דלפ"ז שגדר ברכת שינוי יין הוא כשאר "שמחת לבב" שבפרקין, אה"נ שמברך שהחיינו ביחיד[37] כדין כל שמחת לבב הבאה לאדם מטובת עולם

---

34) וכ"מ מדברי הב"י סוסי' קעה ד"ה מצאתי כתוב, דס"ל שברוכה זו כשאר ברה"נ. אלא שבד"מ שם סק"ב כתב דשאני ברכת הטוהמ"ט שתיקנוה בשביל הרוגי ביתר וממילא אין חילוק בין ברכה קודם האכילה או אחרי', שזכרון אחד עולה לכאן ולכאן. אבל אדה"ז לא הביא ד"ז בסדר ברה"נ בטעם הברכה, ומדבריו נראה בסיבת הברכה שהיא רק "מפני חשיבות היין", כנ"ל. וכ"מ ברמב"ם שבהל' ברכות פ"א ה"ד הביא ג' מינים בברכות, ברכות הנאה, ברכות המצות, וברכות ההודאה. ובפ"י הביא לכל דיני הברכות שהם דרך שבח והודי'. ואילו דיני ברכת הטוהמ"ט על היין הביא בחדא מחתא עם שאר דיני ברכה"נ בפ"ד. וראה גם שו"ת מהר"ח או"ז סס"ח: "מאיזה טעם נחלק בין ברכת בפה"ג לברכת הטוהמ"ט".

35) אף שאין הנושאים שוים לגמרי, שבשאר דיני הטוהמ"ט צ"ל "שותף באותה טובה עצמה ממש", וכדלקמן בפנים. ובכלל, בדיני הטוהמ"ט על היין נתחדשו כמה פרטי דינים שלא מצינו דוגמתם בשאר דיני הטוהמ"ט, אבל ביסוד ומהות הגדרת הענין שוים הם, ששניהם ברכת ההודאה על שמחת לבב.

36) וכמ"ש בב"י סי' קעה ד"ה כתב המרדכי: שאע"פ שאינו שלו למה לא יברך על מה שהזמין לו הקב"ה מיני יינות לשתות. ועומק הדברים כבפנים, שאי"ז כשאר דיני הטוהמ"ט, והברכה היא על רק עצם הענין שהזמין לו הקב"ה מיני יינות לשתות. ומה שצ"ל שותף בשתי' הוא רק מחמת נוסח הברכה הטוב לו והמטיב לאחריני. אבל המרדכי (ברכות ספ"ט סרט"ז, הובא בב"י שם) ס"ל ש"אין זה הטבה כיון שאינו שלו", דס"ל שהוא כשאר דיני הטוהמ"ט, שצ"ל שותפות ממש, ובל"ז אינו בגדר הטבה.

37) בב"י סי' קעה ד"ה ואין לו לברך כתב דמוכח בגמרא (ברכות נט, ב) דביחיד נהי דהטוהמ"ט אינו מברך שהחיינו מברך, ושכן כתב הר"ן (פסחים כ, א בדפי הרי"ף ד"ה אבל מברך). וסיים עלה:

הזה, שבאין עמו שותף מברך שהחיינו, ונכלל כבר במש"כ כללא דמילתא בתחילת הפרק.

ויותר נראה בדעת אדה"ז בלוח, שבאמת ס"ל כסתימת הפוסקים שאינו מברך גם שהחיינו ביחיד, ולא הוצרך להשמיענו ד"ז[38], שפשוט הוא מצ"ע, לפי שגדר שמחת לבב דיין דומה לשאר דיני שמחת לבב, ומובן שאין מברכים שהחיינו רק על "דבר המתחדש" שהוא "לפרקים מועטים"[39].

אבל בסדר ברה"נ שהביא טעם אחר להעדר אמירת שהחיינו ביחיד, ולא סגי לי' בטעם "דלא אשכחן יחיד שמברך שהחיינו רק אחדתא"[40], ה"ט דס"ל שגדר ברכת הטוהמ"ט על היין הוא דין אחר, מחמת ריבוי השמחה, וקמ"ל שביחיד אין כ"כ ריבוי שמחה, ולכן אינו מברך שהחיינו (נוסף לזה שאינו מברך הטוהמ"ט מחמת "משמעות הברכה הטוב לו והמטיב לחבירו שעמו")[41].

הטוב והמטיב כשאין השותף אצלו

ה. ועפ"ז יובן גם מה שבלוח הדגיש כמ"פ בשאר דיני הטוהמ"ט טעם

"אבל התוספות כתבו בפרק הרואה (ברכות שם ד"ה התם) דאינו מברך שהחיינו דלא אשכחן יחיד שמברך שהחיינו רק אחדתא ע"כ וכן נראה שהוא דעת כל הפוסקים שהשמיטוהו". ואכן בכמה ראשונים כתבו להדיא כדברי התוס' (ראה או"ז ח"א סי' קנז. נמוק"י ברכות שם. תוס' ר"י שירליאון שם. האגודה ברכות סר"י בשם ר"י. הבתים הל' ברכות ש"ט ס"י. וכ"מ בשו"ת תשב"ץ סרח"צ). [וצ"ל שמה שמברך שהחיינו בשאר שמועות טובות אף כשאינו חדש ממש, כגון בירידת גשמים וראיית פני חבירו, לפי שהוא חדש אצלו, כיון שע"ע לא ירדו גשמים, וכן לא ראה פני חבירו משך זמן].

אבל בשולחנו לא הזכיר המחבר ד"ז כלל. ובאמת, מצינו להדיא בכמה ראשונים שביחיד מברך שהחיינו, נוסף לדברי הר"ן הנ"ל – ראה רבינו מנוח הל' ברכות פ"ד ה"ט. הרוקח סשמ"א (ע' רלד). ראבי"ה ח"א סי' קמו (ע' רלו). השלמה ומאורות פסחים קא, א. ספר השלחן ש"ג (ע' קלב). הל' ברכות להריטב"א פ"ד ה"ד. ארחות חיים הל' סעודה סל"ד ושכן פסקו ה"ר מנחם ב"ר שלמה וה"ר יהודה בר אבא מארי ובעל השלחן. השגות הרמ"ך על הרמב"ם ברכות שם.

ולהעיר שבר"ן וב"י גופא משמע דבהא תליא מילתא, ממה שכתבו שכן מוכח בגמ' שמברך שהחיינו ביחיד, אף שלא נזכר מזה לא דבר ולא חצי דבר. ולכאורה כוונתם מזה שהקשו בגמ' על דין הטוהמ"ט על גשמים רק בדאית לי' שותפות מדין שינוי יין, ומשני התם נמי דאיכא בני חבורה דשתו בהדי'. וכן הקשו שם משאר דיני הטוהמ"ט, ומוכח שהנידונים דומים זל"ז. ומתאים היטב למשנ"ת בדעת אדה"ז בלוח, שברכת הטוהמ"ט ביין היא באותו גדר של שאר דיני הטוהמ"ט. ובדעת אדה"ז בסדר, וכן בדעת הפוסקים שהיא ע"ד ברה"נ, צ"ל בדברי הגמרא, שהקשו רק מחמת נוסח הברכה "הטוב והמטיב", שמשמעות הברכה "הטוב לו והמטיב לחבירו שעמו", וע"ז הקשו מדין שינוי יין שאפשר לברך גם בשותה עצמו, ומשני דהתם נמי איכא בני חבורה, אבל לא שיסוד וגדר הברכה שוה בשניהם.

38) וכמ"ש הב"י (שבהערה הקודמת) שהשמטת ד"ז בפוסקים מוכיחה דס"ל שאינו מברך שהחיינו.

39) וכמ"ש הראשונים, הובאו בב"י שם, ובהערה לעיל.

40) כל' התוס' שם.

41) ומדאתינן להכי שביחיד אין ריבוי שמחה כ"כ מובן גם מה שהשותה בחדר אחר אינו מצטרף. ואילו בלוח נזקק לטעם אחר במה שאינו מצטרף בחדרים שונים לפי שאינם שתופים באותה הטובה ממש, וכדלקמן בפנים.

ועצ"ב קצת, שלאחרי שנתחדש שביחיד אין כ"כ ריבוי שמחה, מדוע זקוקים לטעם שלא לברך הטוהמ"ט ביחיד מחמת משמעות הברכה, דהא בלאו ה"ט אין מקום לברך הטוהמ"ט לפי שאין ריבוי שמחה כ"כ. וזו אינה קושיא, דעדיפא מיני' קאמר. ואדרבה, העיקר שאין מברכים הטוהמ"ט ביחיד, כמפורש בגמ'. ופשטות הטעם מחמת נוסח הברכה. ורק בראשונים נתחדש גם דין שהחיינו ביחיד, וכן דין צירוף משני חדרים.

הדבר שמברך אפילו כשאין השותף אצלו, ובסדר השמיטו כל פעם, לפי שבברכת הטוהמ"ט על היין נתחדש שצ"ל השותף גם אצלו בחדר אחד, ולדעת אדה"ז בלוח גדר ברכת הטוהמ"ט ביין הוא כשאר דברים, ומבאר בלוח בהי"ג דשאני הכא שאינם "שותפים באותה הטובה עצמה ממש", "שכוס זה ששותה זה אינו שותה זה לפיכך אינו מברך הטוהמ"ט אא"כ שותפו אצלו", אבל בשאר דיני הטוהמ"ט מברך "אע"פ שאין שותפו אצלו" לפי "שהם שותפים באותה הטובה ממש כגון שני אחים שירשו ממון וכיו"ב שהם שותפים בכל הממון קודם החלוקה". ומשו"ה הדגיש שם בלוח הכ"ד עוד פעם בדין ירושה שמברך "אם יש לו עוד אח שיורש ממנו אע"פ שאין אחיו אצלו" שטעם הדבר הוא "הואיל והם שותפים בטובה אחת ממש שהם שותפים בכל הממון כולו קודם החלוקה", דלא תימא שהוא כדין הטוהמ"ט על היין. אבל בסדר בדיני ירושה ה"ח השמיט כל הנ"ל, לפי שמעיקרא א"צ להדגיש ד"ז. וכן גם בדין ילדה זכר, שבלוח ה"ל הביא בטעם שמברך "אע"פ שאין אשתו כאן הואיל והיא משותפת עמו בטובה אחת ממש", ובסדר שם הי"ב השמיט שוב ד"ז.

והכל לשיטתו, שבלוח הוכרח לחלק בין הדבקים, דס"ל שגם בהטוהמ"ט על היין הוא באותו סוג של שאר דיני הטוהמ"ט, וגם בזה צ"ל שותפים, ומשו"ה הוכרח להדגיש שוב ושוב החילוק ביניהם, שבשותפים באותה הטובה ממש א"צ שיהיו ביחד, אבל בסדר מעיקרא לא נחית לכ"ז, דס"ל שברכת הטוהמ"ט על היין היא מסוג אחר לגמרי, וא"צ כלל שיהיו שותפים, ושפיר השמיט כל הפרטים הנ"ל בסדר[42].

שינוי יין או ריבוי יינות

ו. והנה, עוד אחת יש אתנו להעיר בכללות הענין, שמשינויי הלשונות בין לוח ברה"נ לסדר ברה"נ נראה גם שבסדר ברה"נ נקט ביסוד והגדרת הענין, שעיקר הברכה על "שינוי יין", ואילו בלוח הגדיר מהות הברכה שהיא על "ריבוי יינות" (אלא שמ"מ בפועל צ"ל מין אחר כדלקמן). ודוק ותשכח שבלוח ה"ו כתב "על היין כשמרבים להביא ממנו מכלים שונים דהיינו שהשני הוא מחבית אחרת אפילו הכל מין אחד", ואילו בסדר ברה"נ הי"ב שינה וכתב "על שינוי יין דהיינו כשמרבים להביא ממנו לשתות ממינים שונים או מכלים שונים דהיינו שהשני הוא מחבית אחרת שאפילו הוא ממין הראשון יין הראשון נחשב כמין יין אחר". וכן גם בלוח שם נזכר בטעם שמברך גם כשאינו יודע אם השני משובח מהראשון או גרוע ממנו "שעיקר הברכה אינה אלא על ריבוי יינות", ובסדר השמיט ד"ז. כמו"כ בלוח ברה"נ שם ה"י כתב בטעם שאין מברכים כששותים

42) ולהעיר, שכמו"כ השמיט בסדר ה"ב החילוק בין בנה בית חדש שאינו מברך הטוהמ"ט אע"פ שב"ב משתמשים בהם, משא"כ בקנה כלים להשתמש הוא וב"ב שמברך הטוהמ"ט הואיל ויש עמו שותף בטובה, ובלוח שם הי"ז האריך בטעם החילוק. ובסדר לא נז' כלל מזה.
אבל יותר נראה בטעם ההשמטה, שבלוח ס"ל לברך גם על קניית כלי תשמישו, ולא רק על בגדים, משא"כ בסדר (ראה שם ה"ה). ועצ"ע קצת בטעם שלא נתפרש טעם החילוק בין בית לבגדים.

מהשני מפני שכבר כלה הראשון "שזה ריבוי יין הוא ולא ריבוי יינות כיון שאין מתכוונים לו בשביל שהוא יין אחר אלא בשביל שכלה הראשון", ובסדר שם הי"ח השמיט כ"ז.

ואולי יש לקשר ג"ז להנ"ל בעיקר תקנת ברכת הטוהמ"ט על היין, שבלוח ס"ל שהברכה ביין היא כמו שאר "שמחת לבב הבאה לאדם מטובת עוה"ז", אמנם כיון ששתיית יין היא דבר הרגיל ולא "לפרקים מועטים", תיקנוה רק כשיש "ריבוי יינות", שאז יש בזה ענין מיוחד בדוגמת שאר "שמחת לבב", אבל בסדר נקט שהיא ברכה מיוחדת רק לשינוי יין מחמת חשיבותו, וצ"ל באופן שמרבים בשמחה להביא "יין **שני**" דוקא.

יש להם מהיין הראשון

ז. וע"פ הנ"ל יומתק עוד ענין, שבסדר ברה"נ כתב רבינו בהי"ח ש"אין מברכין הטוהמ"ט על היין השני אלא כשיש להם מן הראשון", אבל בלוח ברה"נ הי"א מוכח שא"צ שיהא להם מיין הראשון, והכל תלוי רק בסיבת שתיית יין השני – אם הוא "משום שינוי יין כדי שיטעמו יין אחר משונה מן הראשון" שאז מברך, או "מפני שכבר כלה הראשון" שאז אינו מברך. וכמבואר שם בלוח בטעם הדבר "שזה ריבוי יין והוא ולא יינות כיון שאין מתכוונין לו בשביל שהוא יין אחר אלא בשביל שכלה הראשון". והיינו שהכל תלוי בכוונתו, ואם שותה יין השני בכדי לטעום יין משונה, אף שבמציאות כבר כלה הראשון מברך. והוא כהכרעת הרדב"ז בשו"ת ח"ד סי' א'צה (כלשונו: אבל מה שכתבתי הוי מילתא מציעתא) הובא במג"א סי' קעה סק"א.

אבל בסדר ברה"נ הי"ח הוסיף אדה"ז וכתב "אין מברכין הטוהמ"ט אלא כ[שיתקיימו ב' תנאים דלהלן – 1)] שיש להם מן הראשון [2)] ו[עוד זאת, ש]רוצים לשתות השני משום שינוי יין וכו'". והשמיט גם הטעם שבלוח ("שזה ריבוי יין וכו' כיון שאין מתכוונין לו וכו'"). והיינו שחשש לדעת הראשונים (הובאו במג"א שם) שכשאין יין הראשון לפניו אינו מברך כלל[43].

וג"ז שייך להנ"ל[44], שבלוח ס"ל שתיקנוה רק כשיש "ריבוי יינות", שאז יש בזה ענין מיוחד בדוגמת שאר "שמחת לבב", ודבר זה תלוי בכוונה והרגש, שאם הוא "כדי שיטעמו יין אחר משונה מן הראשון" יש בזה משום שמחת לבב ומברך, אף אם "כלה יין הראשון". משא"כ בסדר שנקט שהברכה היא "כשמרבים בשמחה להביא וכו' יין שני", והיא על שינוי יין מחמת חשיבותו, צ"ל באופן שניכר שמרבים בשמחה להביא "יין שני", והיינו רק כשיש להם עדיין מן הראשון[45]. וילע"ע בכ"ז.

---

43) וכשיטתו בסדר ברה"נ בכלל, בספק ברכות.

44) נוסף על הטעם שבהערה הקודמת.

45) ויש להעמיס כ"ז בדברי הב"י שם ד"ה כתב רבינו ירוחם, שהביא בשם רי"ו (נט"ז ח"א קמב, ד) בטעם שאינו מברך כשכבר כלה הראשון "שאין כאן ריבוי טובה", וכתב עלה: ואין טעם בדבר דהא מ"מ ריבוי יין הוא וצריך לברך עליו. והיינו שלהב"י עיקר הענין שיש ריבוי יין. ומ"מ ס"ל להרדב"ז, ופסק כוותי' אדה"ז בלוח, שצ"ל באופן שכוונתו לשם "ריבוי יינות", ולא מפני שכלה הראשון. אמנם, לרי"ו ודעמי', עיקר הענין "ריבוי טובה", וכל שאין לו מן הראשון, כבר חלפה ועברה טובה ראשונה, ואין כאן "ריבוי טובה", או בסגנון אדה"ז בסדר "ריבוי שמחה".